

**МУЗИКАТА ЗА НАРОДА НА МЕДИЙНИЯ ФРОНТ: ПОГЛЕДИ
ОТДОЛУ-НАГОРЕ
ВЕНЦИСЛАВ ДИМОВ**

**MUSIC FOR THE PEOPLE ON THE MEDIA FRONT:
PERSPECTIVES FROM THE BOTTOM TO THE TOP
VENTSISLAV DIMOV**

Резюме: Тази студия търси отговор на няколко въпроса. Как специфичните медийни и музикални текстове и фигури (сценарии, предавания, песни, певци, водещи) се реализират в медията и се възприемат от публиката, т.е. вглежда се в рецепцията на радиото и музиката в него. Как властовите разкази, отразени в медиите и музиката, и властовите медийни практики придобиват собствен живот, извън медийния контекст и каналите отгоре надолу. Как „ниски“ медийно-музикални идиоми, които могат да бъдат в разрез с официалните, процъфтяват от долу нагоре. Разгледани са няколко случая, свързани с медийното присъствие и прием от страна на аудиторията на народни певци (Петкана Захаријева, Мита Стойчева, Гюрга Пинджурова) и новосъздадените им песни.

Ключови думи: народна музика, народен певец, социализъм, Българско радио, мека власт

Summary: This article looks for an answer to the questions how specific media and musical texts and figures (scripts, shows, songs, singers, hosts) are

perceived by the audience, i.e. reception. How power narratives, reflected in media and music, and power media practices take on a life of their own, outside of media context and channels from top to bottom – folklorization. How low media-musical idioms, which can be in dissonance with the official ones, flourish from the bottom to the top. Several cases related to the media reception of folk singers (Petkana Zaharieva, Mita Stoycheva, Gyurga Pindzhurova) and their newly created songs are considered.

Key words: peoples music, folk singer, socialism, Bulgarian radio, soft power

Когато се пише за отношенията власт – изкуство и власт – медии през социализма, обикновено се развива тезата за насилствено спускане на директиви отгоре, за твърда власт, при която партията и властовият наратив са в бинарна опозиция с творчеството, интелектуалците-дисиденти или талантите от средите на народа, които се опитват да не сътрудничат на властта, стремят се да мислят и творят алтернативно. Често се предава съзвучието в наративите на властта и на интелектуалните елити, които са облагодетелствани от нея и на които са поверени посредническите позиции в творчески съюзи, културни институции и медии. Моят поглед ще потърси друга картина – вижданията по средата и отдолу-нагоре, на хората вътре в медиите и на аудиторията на медиите, които поради самата същност на радиото като насочено към масови аудитории опровергават подобна черно-бяла визия. Наталия Христова говори за отношенията власт-интелигенция през социализма като за комуникация между диригент и „несработен симфоничен оркестър“ и базира тази констатация на своя „опит за надникване в документите“ на властта (Христова, 2005: 153). Ще се опитам да разширя погледа, като прибавя към властовите наративи, отразени в документи, и практиките на посредниците (радио и радиоработници, народни певици), и отношението на аудиторията (слушателите) – съхранени в архивни документи на

радиото и лични архиви и спомени на народни певци. Ще потърся отговори на някои питання. Как конкретни медийни и музикални текстове и фигури (сценарии, предавания, песни, певци, водещи) се възприемат от аудиторията? Как властовите наративи, отразени в медии и музика, и властовите медийни практики придобиват свой живот извън медийните контексти и каналите отгоре-надолу? Същевременно отдолу-нагоре избухват низови медийно-музикални идиоми, които могат да бъдат и в дисонанс с официалните. Но могат и да ги подкрепят консонантно и да бъдат „резоньори“, като посредници между автора и зрителя, които изричат това, което творецът иска да внуши на публиката. Фокусът на изследването е поставен върху фигурите на няколко народни певици и радиодейци и върху тяхната дейност в радиото и на сцената през 50-те и 60-те години на ХХ век.

Народни певци – любимци на властта и народа, и новите песни. Случаят Гюрга Пинджурова

Сред тези културни дейци, които се радват на особено отношение от новата власт (отечественофронтowska, а по-късно и социалистическа) – те са по-оценявани, награждавани и отличавани – са народните певици Гюрга Пинджурова и Атанаска Тодорова. В едно от първите си заседания през 1947 г. на Министерският съвет (21 март 1947 година, протокол № 45 на МС), третото правителство на ОФ, ръководено от Георги Димитров, издава съответно второ и трето Постановление на Министерския съвет, на Комитета по вътрешни, културни и социални въпроси. Дава се звание „народна певица“ на Атанаска Тодорова и Гюргя Пинджурова Тричкова, изпълнителки на народни песни, и възнаграждение на всяка по 80 000 лева и дамския кръст за заслуга трета степен (Ф 136, оп. 1, а. е. 456, л. 3-12). Постановлението е подписано от Димо Казасов, министър на информацията и на изкуствата. Същият е пратил преди това официално писмо от Министерство на информацията и на изкуствата (№ 889-

III, 8 март 1947 г., София) до „Господина министър-председателя на Министерския съвет“, в което обосновава предложението за награждаването на певицата и със следния аргумент: „Още от ранна детска възраст, закърмена с прекрасната народна песен, тя посвещава живота си в нейна служба и чрез нея – на българския народ [...] След 9 септември 1944 г. Гюргя Пинджурова Тричкова разгръща още по-голяма и активна музикална дейност, като взема живо участие в най-различни народни музикални тържества, устройвани за още по-широко популяризиране на народната песен всред всички слоеве на народа“.

Гюргя Пинджурова е единствена щатна солистка на Радио София сред народните певци през 50-те години на XX век. Тя е единствената, която е приета за член на Съюза на композиторите, музиколозите и концертиращите артисти. Нейната песен „Хей Балкан ти роден наш“ е сред най-излъчваните нови масови и партизански песни, запята от хората като народна, но признанието и позициите на певицата в радиото не се дължат само на една песен. В запазените сценарии на предаването „Час за селото“ от края на 40-те името ѝ се среща често. В предаването на 7 септември 1947 г. Гюргя Пинджурова-Тричкова пее „на живо“, говорителят я анонсира така: „И накрая, любимата народна певица Гюргя Пинджурова-Тричкова ще изпее партизански песни, героичните партизански песни, с които борците за свобода биеха кървавия народен враг“ (Ф 206, оп. 1, а. е. 97, л. 565). И в средата на 50-те певицата е натоварена със символно значение в практиките на радиото. В плана на Дирекция „Българско радио“ за мероприятия, които ще популяризират радиото и най-видните постижения на българската култура, Управление „Музикални предавания“ я включва като единствената поименно спомената в перспективния план за популяризирането на българското музикално творчество и изпълнителско изкуство: „...радиодейците и съставите от управление „Музикални предавания“ ще развият през годината широка музикална дейност [...] 6. Изпълнения на народна певица Гюргя Пинджурова, хорът при Държавния ансамбъл за народни песни и танци при

Министерството на културата и оркестърът при същия ансамбъл“ (ЦДА, Ф 206, оп. 2, а. е. 18, л. 6).

Междувременно Гюрга Пинджурова е тази, която е получила първа сред народните певци най-престижните награди и звания, връчвани от новата власт. През 1950 г. става „Лауреат на Димитровска награда“, а през 1951 г. става първият народен певец, удостоен със званието „Заслужил артист“.

Гюрга Пинджурова става средоточие на мека власт не само заради партизанските песни и признанието на ОФ-властта. Тя е една от любимките на масовата аудитория, защото пее така, че песните ѝ въздействат на слушателя, харесват се и се запяват. Гюрга Пинджурова е един от редките случаи на български народен певец, записван и тиражиран от югославската звукозаписна компания „Юготон“ (плочи в Югославия издават още Борис Карлов, Ибро Лолов, Валентина Деспотова – обикновено влиянието през 60-те и 70-те години е обратно, сръбски и македонски певци и песни се слушат и записват в България). В предисторията на тази популярност е едно концертно турне през 1945 г. в Югославия, организирано от Радио София, в което участват групите за народна музика към радиото – „Народния оркестър“ и „Росна китка“, ръководени от Иван Кавалджиев. В програмата на Радио София това турне е отразено с вдъхновени есета на музиковеда Светозар Кукудов, по това време част от музикалния отдел на радиото, пътувал с групите и преживял срещите с югославските градове, публика и музиканти. Българските състави посещават Цариброд, Нови Сад, Суботица, Белград, Загреб, Любляна, Ниш и изнасят концерти в зали и площади, пред микрофоните на радио Белград, Загреб и Любляна. Репортажите, които авторът сам чете в ефира на Радио София, са излъчени на 28 и 30 октомври и на 2 ноември 1945 г. (ЦДА, Ф 206, оп. 1, а. е. 27, л. 432-434; 541-543; а. е. 28, л. 39-41). По-късно Иван Кавалджиев ще си спомни как тамошната публика аплодирала бурно и възторжено Гюрга Пинджурова, как тя вдигала на крака слушателите и ги карала да пеят с нея – нещо небивало дотогава с български певци: „Тогавя Гюрга беше недостижима“ (Огнянова, Букурещлиев, 1981: 16).

Двадесет години по-късно, заедно с македонския ансамбъл на Стево Теодосиевски, през 1964 г. в Загреб Пинджурова записва четири песни: „Работна невеста“, „Мързелива Рада“, „Скарали ми се две сваки“ и „Провикнал се Никола“. Анотацията на албума представя певицата като „солистка на Радио София“, завършила в Прага, концертирала из цяла България и Европа, издала първа плоча през 1933 г., носителка на ордени и награди за работата си като популяризатор на българската народна песен. Няколко пъти гостувала в Югославия, като последния път с ансамбъла на Теодосиевски записала плоча за Юготон (Rabotna Nevesta – Jugoton, EPY-3387). Една от песните от този албум – „Мързелива Рада“ – става много популярна и в Югославия, и в България. Хумористична, майсторски изпълнена, с артистичен диалог между мекия глас на Гюрга Пинджурова и мъжките гласове на оркестъра, тази песен като послание се оказва съзвучна с лозунгите на властта тогава. Георги Димитров учи: „Който не работи, не трябва да яде!“. По това време се търсят други подобни начини чрез популярната култура на медиите (сатирични текстове и карикатури във вестници, като „Стършел“; хумористични радиопредавания, като „Миладин и Костадин“, хумористични народни песни по радиото) да се заклеят „сенките на миналото“ и новите „излишни хора“. Петко Симеонов привежда редица примери, при които чернорборсаджии, спекуланти, кулаци, зози и суинги, които, като олицетворение на неправилния според властта начин на живот, са заклеени в карикатурите и сатирата на „Стършел“ и стенвестниците (Симеонов, 2015).

Светозар Кукудов, работил с Гюрга Пинджурова в радиото, пише, че мнозина певци са преминали пред микрофона на радиото, но малцина са оставили следа у слушателите с гласа и песента си. Слушателите не забравят името на Гюрга Пинджурова, защото тя продължава с упоритост, със силата и красотата на своя глас, с истинско проникновение да изнася най-поетичното, най-нежното и най-сърдечното от народните песни. „С патетично одухотворение тя може да накара слушателя да се развълнува от „Хей, Балкан ти роден наш“, като възбуди изблик

на патриотични чувства, после да го пренесе на жетва със „Слънце зайде“, а веднага след това с „Омиле ми, Ягодо“, да го доближи до зимния пейзаж на някое трънско село, през което се движи сватбено шествие. Способността ѝ да преминава от епичното към лиричното, от патриотичния патос към леката закачка не допуска нейното изпълнение да омръзне. Слушателят не може да се насити и я слуша с неизменно въодушевление. Защото това въодушевление тя носи в себе си и там се крие нейното майсторство, нейния чар“ (Кукудов, 1956).¹ Оказва се, че народни певци като Гюрга Пинджурова, с доказаното през годините майсторство и репертоар, с топъл глас и емоционално излъчване, с атрактивно и харесвано от народа изпълнение, са по-добра пропаганда на властовия наратив за правилното и неправилното, необходимото и излишното, от всеки друг идеологически и художествен текст, претендиращ да изразява повелите на времето. Това прави певицата един от емблематичните примери за меката власт на *музиката за народа* от близкото социалистическо минало.

Петкана Захариева, Радио Стара Загора и песните за новото село

В архивния фонд на ръководителя на редакция „Народна музика“ в Радио София Георги Бояджиев се съхраняват протоколите на Димитър Осинин (писател, поет, общественик, с експертиза и специално отношение към фолклора – събирач, организатор на събори и надпявания, редактор на сборници с народни песни), който по договор с редакцията прослушва народни певци и редактира текстове на песни, за да бъдат допуснати до запис и радиоефир през периода 1958 – 1964 г. Осинин отбелязва, че народната певица Петкана Захариева от Тополовградско е пяла повече от десет създадени от нея нови народни песни, че прослушването и разговорите с нея са били в продължение на десет часа, в четири дни: „Певицата е свършено сигурна в текстовете и мелодиите. Има изработено правилно

---

¹ Тук, както и на други места в този текст, е запазен правописът на цитираните документи.

отношение към песните, знае кое да пише и поправи. Това, че сама създава песни, не е повлияло на заучените от народа. Изобщо това е певец за когото песните не са нещо странично, а жизнен смисъл“ (Ф. 950, оп. 1, а. е. 164, л. 6).

Петкана Захариева (1925-1983) е може би най-подходящият пример за медийната люлка, в която израстват новите песни. Тя е родена в Тополовградското село Чукарово, учи в Института за първоначални учителки в Стара Загора, когато Йоско Йосифов, композитор и главен диригент по това време на Старозагорската опера (бил е директор на Радио Стара Загора през периода 1939 – 1945 г.), я открива за микрофона. Пее за пръв път в Радио Стара Загора на 8 март 1946 г., а два месеца по-късно вече е на щат в радиото като музикален редактор, където заедно с Елена Монева създават редакция „Народна музика“. Благодарение на работата на тази редакция в началото на 50-те години са издирени, включени в програмата на радиото и записвани певци, като Йонка Василева, Иван Кремов, Стайка Гьокова, Петкана Захариева и др., и формации, като певческа група „Тракиец“, Ансамбъл „Загоре“, оркестъра на Иван Шибилев (Димитров, В., 1996: 82-83). Личният архив на Петкана Захариева в Държавен архив Стара Загора съхранява богата сбирка от „Съвременни битови песни, съставени, обработени и събрани от Петкана Захариева“ през периода 1949-1982 г.

Как са създавани и как влизат в радиопрограмата тези песни? Авторската песен на Петкана Захариева „Ех, наше поле широко“ в стила на старата народна песен рисува картина на полския труд и новото социалистическо село: на чучулигата над широкото поле Загорско пригласят „трактористи весели и комбайнерки засмени“. Трактористите и комбайнерките са новите, модерни персонификации на прогреса, убедителна пропаганда на авангардната по онова време идея за ТКЗС-то като нов тип обединение на кооператори, които, подкрепяни от новата власт, обработват с нова техника земята. Радиото и редакция „Народна музика“ са в авангарда на социалистическата пропаганда сред селската аудитория. Бележката под текста на песента как се осъществява това: „Тая песен написах и дълго пях по радиото лятото на 1949 г. Запяха я много състави в страната, децата

в училищата. Изпя я Ансамбъла на Радио София заедно с песента „Калина трактористката“ (ДА Ст. Загора, Ф. 1622, оп. 1, а. е. 6, л. 2).

Песента „Калина трактористката“ е върху мелодията на тракийски народни песни на хоро, със запомнящ се рефрен „Калино, моме хубава, Калино, моме, работна, Калино, моме, гиздава, Калино, фидан в градина“. Подобно на песенен вестник, тя представя актуални проблеми в селското стопанство, необходимостта от организирана масова сеитба след сушата. Певицата Петкана Захариева, автор на песента, свидетелства: „Песента написана и пята 1950 г. – пролетта. Посветена на пролетната сеитбена кампания след сушевата есен през 1949 г.“. За това на финала призивът на Калина трактористката е:

Сявайте семе пролетно,

Докат муй, братя, времето,

Като на мома хубостта,

Като на ерген лудостта (ДА Ст. Загора, Ф. 1622, оп. 1, а. е. 6, л. 3).

„Гората днес е весела“ е друга авторска песен на Захариева по актуален проблем: „Песента написах 1953 г. и посветих на залесяването в нашата страна. Отпечатана е в читанките на децата като народна песен, а Ансамбълът на Радио София я направи на запис и дълго звучеше по радиото. Пее се и от млади самодейки по фестивалите (ДА Ст. Загора, Ф. 1622, оп. 1, а. е. 6, л. 9).

Друга от авторските песни на Захариева „Песен за розите“ („Разяснило сей небето, нашарила сей земята“) възпява Розовата долина и розобера: „Песента написах 1954 г. и посветих на Розовата долина. Пях я в Радио Стара Загора в специални предавания по беритбата на розите“. В ръкописна бележка певицата уточнява, че я създаде през май 1954 г. в с. Богдан, Карловско (ДА Ст. Загора, Ф. 1622, оп. 1, а. е. 6, л. 10, 11).

Историята на създаването и записването на авторската песен „Млад Гагарин“ е показателна за меката власт на *музиката за народа*, която може да преведе официалните информационни комуникета на разбираем за народа език. Текстът е повлиян от митопоетичните образи в коледните песни, в които юнак се

надварва със слънце – корабът е птица, летяща над сиви соколи и черни орли, а „млад Гагарин“ е юнак, който пее на орли и соколи песен за своята „дълга пътя“ – „на Луната да почина, на Венера да обядвам, на Земята да вечерям“. Певицата, за която, по думите на Димитър Осинин, песните са „жизнен смисъл“, има шанса да попадне на правилното място – радио, в което народната песен и песните за новото време са на почит; има късмета да разполага с оркестър и студио. Разказът ѝ е свидетелство за типа песенна реакция – „устен журнализъм“ в момента на събитието, песенна новина, появила се не само в резултат на осенило я вдъхновение, но и на бърза реакция и организация на музикантите и радиоработниците от Радио Стара Загора. Петкана Захаријева не спестява и огорчението от неразбирането на някои, но и увереността си, че възпяването на новите подвизи е съизмеримо с възпяването на героите в традицията. Певицата схваща песните си като „народно творчество“, а народното творчество – като богатство, което прави историята: „12 април 1961 година, човек в космоса! Бях в домашен отпуск. Слушам радиото и изведнъж съобщението за излитането на първия космонавт Юрий Гагарин. Небивало чудо! Той пее „Родината слуша“. Представих си го като силен орел, но такъв с необикновена сила. На часа заговори в мен силата на новото време, на новия човек с необикновени възможности. И заредих песента. Докато Ю. Гагарин се приземи, песента бе наредена. Изтичах до радиото. Веднага събран оркестър, песента записана и същия ден пусната по радиото. Отидох в Първо основно училище в класа на др. Бочукова, приятелка бях на тоя клас. До вечерта същия ден децата петокласници запяха новата песен. Нотирах я набързо и я изпратих на Радио София. На втория ден я запя Ансамбъла на радиото и дълго звуча в програмата му. Където я запеех след това, народа ръкопляскаше спонтанно, неудържимо. И досега си я пея там, където почувствам, че трябва да я изпея. А как се радват съветските гости!... Имаше и скептици, които смятаха песента ми не похвала, а кощунство спрямо героя. Не познавам такъв случай в народното творчество, че да възпееш героизма да е кощунство. При всички случаи това е възхвала към силата на човека. Ако да

не бяха героичните песни, то нашата история би била твърде бедна“ (ДА Ст. Загора, Ф. 1622, оп. 1, а. е. 6, л. 15).

Тодор Бакалов (музикант, правил записи в Радио Стара Загора, по-късно автор на поредица книги за народната музика и музиканти в България) описва Петкана Захаријева като една от народните певици, които създават песни за партизани и за новото село и чрез тях стават популярни. „Вярваше на героите в песните си... Съчини песни за тях. Изпя хубава песен за Чочоолу (Стою Неделчев, известен като Чочоолу и Пантерата, партизански командир, генерал, прототип на главния герой на игралния филм „Осмият“ – бел. В.Д.). Съчини и изпя хубава песен за Гагарин, когато той литна в космоса. Не отминаваше значимо събитие. В това не търсеше някакво самопоказване. Напротив. Смяташе го като свой дълг да изпее песен, както незнайните творци са създавали красиви песни за събитието, за героите, за обикновените човешки отношения. С текста тя винаги имаше какво да каже на слушателите. Затова народът я обичаше“ (Бакалов, 2008: 159).

Това наблюдение на свидетел и участник в събитията обяснява меката власт на „новите“ народни песни, които, въпреки актуализацията и идеологизацията, остават близо до обикновените хора, когато са изпети от майстори, емоционално и разбираемо, човешки и ангажирано, и когато са поднесени от най-влиятелната медия по атрактивен начин.

Георги Бояджиев, Радио София и песните за новото село в програмата

Как са звучали песните за новото село в програмата на радиото? Началникът на отдел „Народна музика“ Георги Бояджиев е автор на сценариите на много тематични предавания, излъчвани през периода 1960-1963 г. В личния му фонд са запазени няколко сценария на такива предавания (ЦДА, Ф. 950, оп. 1, а. е. 145). Сценарият на предаването „Звеното знаме развява. Песни за новото село“, излъчено в събота, 30 април 1960 г., от 19.03. до 19.30 часа по програма I на

Радио София, дава представа за цялостното послание, и за конкретните избори на музика и текст:

Музика: народна, инструментална - 21/4046

(на фон) Редом със старите народни песни, в нашите ниви без синур, в ливадите и кооперативните хармани се понесоха нови вълнуващи песни, светли и жизнерадостни като новия живот в свободните равнини, като мечтите на новите хора, които отбиват Дунав в Марица из нивите си и снемат звездите в новите си къщи.

Като изворната вода те разведриха сърцата на полските труженици, дадоха нов импулс в трудната работа... [...]

ПЕСЕН пята от Груйчо Дочев – „Мама на Стоян думаше“ - 21/1040 — 2.50 мин.

„Звеното знаме развява“ - 21/3802 - 3.00 мин.

Още не стихнала първата радост, ето ти нова – млади момичета яхнаха тракторите и комбайните, момичетата, които дълги векове бяха възпитавани от тягостната народна мъдрост – жената да си знае огнището и коритото...

ПЕСЕН: „Да изберат звеноводка“ - 21/4137 - 3.40 мин.

Задружният труд из нивите без синур извика на живот едно ново явление в кооперативните полета – съревнованието. Втурнаха се жътварките да се надпяват и наджънват, орачите да се надорават, косачите да се надкосяват, овчарите – да надоят повече мляко, да настрижат повече вълна... И това широко народно явление – съревнованието – роди и други песни – бликащите от жизнерадост песни за съревнованието...

„Деля звеноводка“ - 21/4086 - 3,00 мин.

„Съревнование“ - 21/559 - 2.45 мин.

[...]

ПЕСЕН: „Ангелина звеноводка - 60/490 - 2.40 мин.

II ЛЕНТА: Миналата есен в нашите кооперативни села се роди ново движение - движението за уедряването на кооперативните стопанства. [...] Редом с хората, из новите блокове тръгна и песента.

МУЗИКА: „Три реки“ - 21/3968 - 2.30 мин.

[...] Петилетката в съкратени срокове. Този лозунг се поде от цялата страна. Не останаха безучастни за него и хората от кооперативните полета. [...] Хората се втурнаха да направят лозунга прекрасно дело. И запяха още една нова песен.

Песен: „Запели са в наше село“ - 60/497 - 2.00 мин.

[...]

Говорител: Нашето предаване „Звеното знаме развява“ – песни за новото село, завърши.

Сценарият показва как чрез народна музика и песни се постига ефектно идеологическо въздействие върху масовата аудитория. През 60-те и 70-те години радиото е най-влиятелната медия: с най-висок процент всекидневно слушане, сравнена с другите медии (76, 9%); с най-висок процент сред всички занимания през свободното време (75, 9%); радиослушането е с най-висок процент (23,7%) сред относителните занимания през свободното време като всекидневна практика (Стефанов, 1980: 32; Иванова, 2007: 46). Предаванията с народна музика са сред предпочитаните от младежката слушателска аудитория (Стефанов, 1980: 39); а социологически изследвания сочат, че „за преобладаващата част от трудещите се музикалното изкуство представлява интерес главно като народна музика“ (Стателова, 1980: 149). Народните певци, които звучат по радиото, са „фигури на модерното време“, като професионални изпълнители на свързана с фолклора музика стават по-важни от самата фолклорна музика, придобиват статута на звездите в попмузиката, имат статут на национални знаменитости (Пейчева, 2008: 432). Песните за новия живот според сценария на разглежданото предаване са записани от популярни народни певци, обичани от аудиторията и постоянно присъстващи в радиопрограмите:

Мита Стойчева („Ангелина звеноводка“), Груйчо Дочев („Мама на Стоян думаше“), Петкана Захариева („Деля звеноводка“). Посланията на техните гласове и песни са по-красноречиви от идеологизираното слово на радиосценария, нещо повече – те са своеобразната медийно-музикална „протеза“, която му позволява да достигне до съзнанието и чувствата на слушателя и емоционално, както прави това меката власт, да му въздейства ефективно.

Българска народна музика по радиото: „новият мегдан“ на социалистическото село

Радиото в годините на народната демокрация и тоталитарния период е буквало „новия мегдан“. Читалищата и кметствата имат радиоапарати, които събират под прозорците им на селските мегдани млади и стари, за да слушат любимите си предавания, в които звучи и любимата на народа музика. Анна Велева, главен редактор на предаванията за селото, описва типична ситуация на слушане на „Часа на селото“ – редовно предаване на Радио София, което е един от основните сегменти в радиопрограмата, излъчващи народна музика. Очеркът е публикуван в брой 19 на списание „Радиопреглед“ (1947 г.), на чиято корица е гайдар с народна носия, а на втора страница е публикувана нотирана жътварска песен с надслов „Песента – душата на народа“. Представителното издание с програмата на българското радио съдържа няколко красноречиви послания към слушателя, които визуално, текстово и евентуално звуково (за тези, които могат да разчетат нотите и текста и да изпеят песента) илюстрират и подсилват ефирните послания на медията и значението, което тя отдава на народната музика:

Радиовълни над чернозема

Случих се веднаж, в неделен ден след обед, в едно софийско село. На селския мегдан, където се срещат много пътища, сред ниските жълто боядисани, новички здания на кооперацията и общината, на дървени пейки,

камъни и столчета бяха насядали група селяни и селянки. [...] Изведнъж от кръглия високоговорител на кооперацията се разнесоха звуците на стара, тъжна народна песен. Пееше певица, съпроводена от народни инструменти. Сякаш простият дървен кръг стана фокус на стотиците погледи, които са отправени към него. Говорът на мъжете съвсем стихна, жените бързо зашипкаха на децата и проточиха шии към чудния кръг. А най-смелите се приближиха към него [...]

От високоговорителя пееше народна певица от Радио София. Предаваше се часът за селото. Песните се редуваха от съветите на агронома, после се чуха злободневни куплети, пак песни, народен хумор и пак песни.

Хората стояха на местата си през цялото време. Чак когато гласът на говорителката произнесе „Часът за селото завърши“ се раздвижиха, заговориха. Часът за селото — едно от най-слушаните от българските селяни предавания на Радио София — е добре застъпен в програмата на радиото. Две големи предавания — едното от 60 минути, от 19.00-20.00 часа в неделя и другото от 30 минути от 18.30-19.00 часа в сряда — са определени за селските слушатели. Освен това, във всички останали дни от седмицата има по-кратки десетминутни предавания за селото. Земеделското производство, в негово многообразие, и селския бит, който след 9 септември тръгна по нови пътища — ето обекта на селските предавания по Радио София. [...]

Всичкото това внимание, което се отдели за селяните слушатели, се правилно оценява от тях. Многобройните писма, които уредниците на часовете за селото получават от цялата страна, показват живия и постоянно растящ интерес към тия предавания.

„Учител съм от с. Кралев-дол, Пернишко — пише председателя на читалището Виктор Янков. Днес, неделя, като слушах предаването за селото, гледах как усърдно се слушаше то от селяните, момите и момците, събрани около високоговорителя на читалищното радио“.

„Ние, група младежи от с. Щърково, Пазарджишко, изпрацаме сърдечни пожелания на бай Ради Ангелов. Желает му здраве и дълги години живот. Нека да живеят дълги години, да ни свирят весели хора, които очакваме винаги с нетърпение. Молим ги често да ни се обаждат по селските часове“.
[...]

В тия писма с безхитростни сърдечни думи нашите слушатели изказват своите чувства на благодарност, своите пожелания и мнения за предаванията. Тия писма са непосредствената връзка между радиото и неговите слушатели и затова особено много се държи за тях. Те изразяват най-ярко народната привързаност към българското радиоразпръскване, което от своя страна прави всички жертви, за да повиши качеството на своите предавания и да задоволи разнообразните културни потребности на своите многобройни слушатели (Велева, 1947).

За мнозина от слушателите народната музика е не само любимата, но и правилната музика. Тя е българска, прогресивна, за широките народни маси, тя възпитава, съдържа традиционни ценности. Като такава, българската народна музика е противопоставена на вкусовете към чуждите, леки музики, на „изтънчените столичани“, любители на джаза. В това уверява писмото от Унгария на българска слушателка, която говори от името на зажадените за народната музика „хиляди български сърца“: „Аз съм сигурна, че още много, много български деца, разпръснати по целия свят, ще обикнат далечната си родина чрез радиото. И ако предаванията за народна музика са отекчителни за някои изтънчени столичани, пристрастени към джаза, нека Радио София не се смущава. Защото заедно с широките народни маси има далеч в чужбина и хиляди български сърдца, които чакат тази музика, както земята през суша очаква дъжда“ (Стайкова – д-р Боиклиева, 1947).

Разбира се, цитираните в двете публикации писма не са случайно подбрани, те са част от политическите послания на властта, която ги излъчва и през идеологизираните радиопрактики. В случая ведомственото издание потвърждава

наблюдението, че „медията е възприемана като част от променената политическа ситуация и като инструмент, който властта решава да използва осъзнато и веднага“. Думите са на Вяра Ангелова, според която „издаването на специализирано издание се налага поради: нуждата слушателите предварително да бъдат осведомени за програмата на радиото; привличането на вниманието на слушателя върху отделни по-значителни предавания; да се осветлят пред слушателите интересуващите ги въпроси из областта на политиката, науката, стопанството, изкуствата“ (Ангелова, 2018: 144). Цитираните публикации от страниците на „Радиопреглед“, които не разчитат на преки послания чрез „политически индоктринации“, а на по-ефективното използване на „текстове на културна тематика“ (Ангелова, 2018: 150), показват как се използва меката власт на музиката за народа, през която се прокарват идеите на властта.

Радиото през 50-те години е и гарант за ефективността на идеологическите и естетически послания на музиката за народа. Елена Огнянова разказва как през 1953 била назначена за завеждащ сектор „Народна музика и културни бригади“ към Дирекцията за музикално изпълнителско изкуство. Били години на трудов ентузиазъм, на строежи и бригадири. Това налагало организиране на много културни бригади, които да посещават различни строителни обекти, да изнасят концерти на обектите с национален мащаб. „По този повод се създадоха певчески групи, които включваха най-известните народни певци, а тази известност те имаха най-вече от Радио София, където аз също сътрудничах в редакция „Народна музика“ – спомня си Огнянова и потвърждава важността на народната музика за слушателите, които изразяват това в писма и топло отношение към певците – „В радиото получавахме непрекъснато писма. Тогава се предаваше много народна музика по Радио София – сутрин програмата започваше с народна музика и вечерно време завършваше пак с народна музика. Народът като че ли беше съсредоточил вниманието си към народната песен, създавана през вековете, и разпознаваше своите най-добри изпълнители“. Една от любимките на редакторите и на народа по това време е Мита Стойчева, която, според Огнянова,

печели обичта на хората и с гласа и песните си, но и с личното си присъствие на „земен, селски човек“. Огнянова разказва за гостуването на група „Наша песен“ – певци, популярни от радиото, като Мита Стойчева, Лалка Павлова, Борис Машалов, Радка Кушлева, Ика Стоянова, Георги Чилингиров – в софийското село Петърч. Завела Мита Стойчева в дома на свой приятел, бай Славчо Луканов, а той като разбрал коя е гостенката, се хванал за главата: „Ама това ти ли си, тази, дето пееш „Заправил Богдан калето“. Прегърнал я и казал на Огнянова: „Ти си наш човек и си те знаем, ама сега си довела цялата българска песен“. Огнянова обяснява: „Хората знаеха от радиото много от песните, но срещата с човека, който ги изпълнява, винаги създаваше едно особено впечатление и любопитство“ (Киров, 2014: 36-37).

Слушателите на народната музика по радиото: обратната връзка

Какво искат хората да чуят по радиото? Какво е отношението им към песните, певците, свирачите? Обратната връзка с аудиторията показва как се възприема народната музика и каква слушателите искат да бъде тя. Същевременно, писмата на слушателите до редакция „Народна музика“, които по това време са основен метод за осъществяване на обратна връзка, показват и какво е отношението им към радиото и към съдържанието на програмата му. Писмата в аналоговата епоха на радиото могат да бъдат интерпретирани и през наблюденията на Мария Попова върху превръщането на журналистиката за потребителя в журналистика на потребителя в дигиталната епоха: моделите за създаване на медийно съдържание се променят, а неговата обработка и разпространение вече не е монопол на журналистите – те използват активната обратна връзка с потребителите, които възприемат не само като част от източниците на информация, но и като инструмент за разнообразяване на информацията (Попова, М., 2019).

Редакторите решават кой певец да звучи по-често и кого да поканят като специален гост в разговорните предавания според желанията на слушателите и писмата им. Така Иван Василев прави издание на предаването „Час за селото“ на 28 септември 1947 г., като кани една от любимките на публиката – Гюрга Пинджурова. Тя, от своя страна, представя себе си в биографични бележки, които видимо следват патетичния и героичен сказ на времето, който вече е отекнал и в нагласите и вкусовете на слушателите:

В този час за селото ще пее народни песни именитата и обичана народна певица Гюрга Пинджурова. За да изпълним желанието на нашите слушатели, ние поканихме г-жа Пинджурова да каже няколко думи за себе си. Тя ни разказа с готовност следното: Родена съм в гр. Трън, легендарното гнездо на героичните партизани. [...] Животът ми протече в тежки мъки и несгоди. [...] През тъмните години на фашисткото иго и двамата ми сина бяха затворени за своите свободолюбиви идеи. Тогава бяха най-тежките ми дни. Еднаж народните палачи в ония дни ме поканиха да пея – пях хайдушки народни песни – пях ги с такава мъка и с такова вдъхновение, та ми хвърлиха в очите упрека: „Ако госпожата изпее още няколко такива песни, ще ни направи всички шумкари“. След това в София за мене нямаше учителско място. Пратиха ме в село Драгойчинци, Кюстендилско. Станах селска учителка и мога с радост да кажа, че прекарах най-хубавите си дни при децата на нашия народ [...]“ (ЦДА, Ф. 206, оп. 1, а. е. 100, л. 261-263).

Певицата, разказвайки за миналото си, вписва биографията си в новия идеологически разказ: „фашисткото иго“, „народните палачи“ – лошите; свободолюбивите народни синове, „народните партизани“ – добрите; най-хубавите и обичани от нея народни песни – хайдушките, за лошите не са хубави, а „шумкарски“, но идва новото време и героичните песни звучат и се обичат от народа. По подобен начин е направено предаването „Час за селото“ на следващата неделя, когато гост отново е любима певица на народа – този път Атанаска Тодорова. В предаването на 5 октомври 1947 г., този път с редактор

Анна Велева, певицата е обрисувана през любовта ѝ към песните и любовта ѝ към народа, за когото се раздава с песните си по радиото и с песните по културните бригади, а народът се отплаща с любов, която струи от многото писма до радиото:

Когато говорим за любовта на Атанаска Тодорова към народните песни, не можем да не отбележим и любовта ѝ към народа. Тя самата принадлежи на трудовия народ и днес, при народната власт на Отечествения фронт, тя щедро раздава своето богатство – пред войници, в болници, във фабрики и пред работници, и главно в обиколки из селата – тя непрекъснато обикаля и пее. Народът я познава и търси песните ѝ. За тях той ѝ отплаща с предана любов и благодарност (ЦДА, Ф. 206, оп. 1, а. е. 100, л. 588-589).

Писмата на слушателите, част от които са съхранени в архивите, потвърждават казаното от редакторите в сценариите на радиопредаванията и в спомените им. Архивът на Мита Стойчева съхранява такива писма, получени през редакция „Народна музика“. В едно от тях слушателката Стефанка Димитрова от с. Къпиново, Търновско, простодушено разказва за своето село: „То е много красиво, сега се построи красив читалищен дом... Има две кооперации, една пивница и една просветна наука училище“. Стефанка уточнява: „Аз произлизам от бедно семейство, имало радиоапарат“ (ЦДА, Ф. 546, оп. 1, а. е. 15, л. 3-4). От него е слушала певицата и нейните песни и я моли да ѝ прати текста на любимата песен „Рано рани Ангелина“ – това е авторската песен на Мита Стойчева „Ангелина звеноводка“, която възпява успехите на новото социалистическо село:

*Рано рани Ангелина,
Ангелина звеноводка,
Че погледна горе долу,
Горе долу из селото.
Дето бяха бедни хижси,
Нови къщи се издигат
Дето беше черно блато,*

*Днес градина зеленее,
Че погледна нашироко,
Нашироко из полето.
Дето бяха дребни ниви,
Равни блокове се ширят,
Дето бяха кални друми,
ново шосе се белее...*

От друго писмо до Мита Стойчева, пратено от Марко Суров, служител в селсъвета и секретар на БКП от с. Райково, Смолянско, става ясно, че певицата вече си кореспондира с подателя, пратила му е поискан текст на песента ѝ „Заправил Богдан калето“, а сега се очаква да го свърже с другите му любими певици Йорданка Горинова и Лалка Павлова. Писмото говори за ролята на радиото като посредник на любимите гласове и песни, и уверение, че обичта на слушатели като него е най-голямата награда за певци като Мита, а за него – награда ще е да получи след текста на песента и нейна снимка. Явно личният контакт с любимата народна певица тогава е престиж, както и притежанието на снимка на любимите певци, с която можеш да се похвалиш пред другите. Почитателят е изпратил и официално писмо като партиен секретар, за да похвали любимите си певици и да поиска изпълнение на техни песни:

[...] ... вие за мен сте най-любима певица от всички други и като чуя вашия глас оставим всякаква работа каквато и да е тя, само и само да се наслаждавам, но това не съм само аз както казах, а има много хора по страната и в нашето село Райково [...] някои дори мои другари ме подиграват че обичам вашите песни, а пак нямам снимки на любимите ми певици, докато те по един или друг начин успели и се снабдили с ваши снимки от афишите и ги палят като ценен дар. Но сметам че не е необходимо да късам и аз афишите, които и без това са скъсани вече, докато ще имате тая голяма добрина другарко Стойчева да ме снабдите с снимките на Вас най напред и тези на Лалка Павлова и Юрданка Горинова, за което ще ви бъда много благодарен...[...]

заедно с това писмо писах и до Радио София отдел Народна музика с което писмо изказвам благодарност от името на селото като партиен секретар на същото, а особена благодарност като най добри-изпълнители на Мита Стойчева, Юрданка Горинова и Лалка Павлова, като ги моля публично да ви изкажат тази благодарност ... (ЦДА, Ф. 546, оп. 1, а. е. 15, л. 12).

В друго писмо до Мита Стойчева военнослужещ („вашия непознат приятел Чавдаров“) разказва, как научил от радиото песента „Заправил Богдан калето“, пъл я на организирана седянка в читалището на родното си село Морава, Свищовско, за което го изкарали на „биз“; моли за текста на любимата си песен „Авлига пее“; а със следващата си молба показва, че народните певци от радиото през 1961 г. са ценени от младите хора като звезди, към които се изпитват и еротични блянове: „Аз съм обикновен младеж, който засега е граничар във Видинското поделение, и така да се каже съм още новобранец, и понеже съм голям любител на народните песни, реших да се запозная с вас, за да науча някои хубави народни песни. Како Митке, ще ти бъда много благодарен, ако ме запознаеш с някоя най-млада певица от Радио София, и разбира се да е девойка понеже аз съм още ерген и искам да се сдружа с девойка певица“ (ЦДА, Ф. 546, оп. 1, а. е. 15, л. 13).

Епистолярният архив на Мита Стойчева съдържа едно показателно писмо. Изпратено е до Радио София с бележка „Обадети ме по радиото на Костадин и Миладин“. Подателката Николинка Костова от с. Хлебарово, Разградско, е ученичка от V клас, адресира чрез популярните радиогерои, мислени за реални личности, писмо до народни певци, на които изпраща текста на народна песен с поръка да я изпеят по радиото, като ѝ пишат в кой ден и в колко часа, за да я слуша. В писмото подателката споделя простодушно (и не много грамотно), че я наричали „народна певица“ и вече била награждавана като самодейка и записвана на магнетофонна лента в училище: „Ази се казвам Николинка Денчева Костова мене ме наричат народна певица затова ази ходих в Разград и там пяхме

и ме награждават. Мене ме записаха на училището по магнитофонна лента 13 песни, но всичко зная 120 песни“ (ЦДА, Ф. 546, оп. 1, а. е. 15, л. 5).

Писмата показват как певците от народа се включват в медийните трансмисии на *музиката за народа*, като ползват фигурите и практиките на посредниците. Пример за това колко важни са личните контакти, за да участваш в записите на народна музика в радиото и телевизията, а и за обрастването на песента и пеенето с идеологически атрибути, е писмото на поп Цоню Андонов от Котел до бившия главен редактор на отдел „Народна музика“ в Българското радио Георги Бояджиев (ЦДА, Ф 950, оп. 1, а. е. 176). Поп Цоню, който видимо е близък с Бояджиев (комуникира на „ти“, интересува се от здравето му, пише му до мястото, където е на почивка), акцентира в писмото на обществените и политическите си активности и награди (активист на ОФ по време на борбата с опозицията, председател на кварталния комитет на ОФ, председател на Комитета за борба за мир в Котел, председател на местния Комитет за българо-съветска дружба, награждаван от НК на ОФ, от Комитета за изкуство и културата, носител на орден „Кирил и Методий“ – II степен и др.) – явно такива заслуги са били гаранция за включване в програмата на радиото, за осъществяване на записи, за представяне в публичното пространство като народен певец.

Заклучение

През периода на социализма българското радио е единственото официално радио в страната, има авторитета на най-уважавана електронна медия в България (Ангелова, 2017: 14). Повишената идеологическа температура на радиомузика за народа през този период потвърждава тезата на Андрей Бунджулов за публичния пласт през социализма: „открит и достъпен остава само видимият, официалният, церемониалният пласт на безбройните мероприятия“ (Бунджулов, 1995: 146). От друга страна, *музиката за народа* по това време звучи и в различен от фанфарния церемониален регистър – този на забавлението, развлечението,

наслаждението. Иван Стефанов още в годините на социализма огласява виждането, че между сериозното и развлекателното в изкуството няма пропаст; че изкуството може да бъде част от културната революция и нейните идеологически и естетически императиви за преобразуване на обществото, но и средство за „самообщуване и усъвършенстване на човека“, „средство за развлечение и утеха“; че примиряването на двете – изкуство и развлечение – е една от основните функции на средствата за масова комуникация, които създават в ежедневието културно-естетическите ситуации (Стефанов, 1980; 1988). Според Розмари Стателова за „голямото социално мнозинство“ млади потребители на медийни съдържания от радиото и телевизията музиката е само народна или естрадна – първата е музика на средата им, на техните бащи и деди; втората за тях олицетворява съвременното изкуство (Стателова, 1980: 139). Радиото представя народа и новата му същност като социално явление – народ са масите, които изпълват улиците на митинги и манифестации, които са социално еднородни (Знеполски, 2008: 140-145) – а художественото става един от инструментите за идеологическо представяне и през „рамката на забавлението“ (Попова, Ж., 2015: 33-39). Радиоаудиторията като „реална общност от хора в тяхната едновременна връзка с общ център“ (Попова, Сн., 1997: 71) става не само лакмус, а и участник в реакциите, които синтезират музиката за народа през социализма. Снежана Попова настоява, че публиките имат способността „непрестанно да подреждат и проумяват медийни разкази: публиките довършват разказите в полза на своята идентичност (Попова, Сн., 2017: 158). Радиопубликите по време на българския държавен социализъм са подложени на властово въздействие, което употребява и ресурсите на народната музика като развлечение в подходящ идеологически регистър. Но извън пеещите говорители над площада остават интимни пространства, които не са такива само в прекия смисъл. Те са световете на индивидуалните идентичности; собствените животи, които медийната музика има и в зоната на „радиосянката“, там, където няма говорители и телевизионни екрани. Но дори когато площадът е пълен с народ,

който слуша и гледа своите любими певци и свирачи, дори когато пред радиоговорителите и телевизионните екрани е пълно с хора, които в неделя споделят трапезата с народна музика и наздравници, това пак е интимно преживяване, в което рядко се откриват цитати от речите на партийните вождове, слова из докладите от конгреси или академични дискусии около социалистическия реализъм; но посланията на властта ги има. Фолклорното, превърнато от ранните медии в популярна култура, през годините на социализма става част от социалистическата популярна култура и нейната семантична двойственост. „Поп социализмът”, според Ивайло Дичев, е белязан от принципа на двусмислие: културата трябва да е популярна, без да е комерсиална, забавна, без да е безидейна, масова, без да е свободна, популярна, но национализирана и национално еднородна (Дичев, 2009: 207). Ако пренесем наблюденията на Орлин Спасов върху връзката медии, политика и популярност през фигурата на аномалния персонаж (Спасов, 2011: 230) към полето на *музиката за народа*, която също е съ-съществуване на различни полюси (художествено и развлекателно, патриотично и социалистически-интернационално, сериозно и популярно), можем да видим в нея онова смесване на различия, което натоварва *музиката за народа* и нейните гласове и лица с особена символна власт. Въпреки че липсващите условия за нормална за устната традиция културна трансмисия във фолклорната среда обясняват краткия живот и ограничените ареали на живо функциониране на новосъздадените песни за новия живот, те се помнят, а някои от тях и пеят, дори в днешно време. Звукозаписното фиксиране на грамофонни плочи и медийното разпространение чрез радиото изпълняват ролята на катализатори на вторична фолклоризация на някои песни, които продължават да живеят и днес в паметта на следващите поколения, отдалечени от оригиналните си автори, контексти на поява и употреба, политическа и идеологическа символика. Сред най-жизнените се оказват такива „снароднени“ песни, като запомнената с гласа на Гюрга Пинджурова „Хей Балкан ти роден наш“ или авторски песни от по-късен етап, като „Имала майка“, „В огън пламна Рила

планина“ на пиринския песнотворец Димитър Янев (Пейчева, 2019). Това до голяма степен се дължи на активната роля на посредниците – радиото, неговите предавания и редактори, и най-вече народните певци.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

АНГЕЛОВА, Вяра (2017). БНР и професионалното (само)осъзнаване на обществената медия. В: *Ангелова, Вяра (съст.). БНР и БНТ между държавата и обществото 1989-2015*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, с. 14-71. [Angelova, Vyara (2017). BNR i profesionalното (samo)osaznavane na obshtestvenata mediya. V: *BNR i BNT – mezhdu darzhavata i obshtestvoto 1989-2015*. (Angelova, Vyara sast.). Sofia: Universitetsko izdatelstvo ‘St. Kl. Ohridski’, s. 14-71]

АНГЕЛОВА, Вяра (2018). Българското радио през социализма. Професионалните медийни издания (1944-1989). *Списание „Медialog“*, № 4, с. 137 -171. Достъпно на: https://www.medialog-bg.com/?page_id=1206. (посетен на 22. 07. 2019). [Angelova, Vyara (2018). Balgarskoto radio prez sotsializma. Profesionalnite mediyni izdaniya (1944-1989). *Spisanie ‘Medialog’*, № 4, s. 137 -171]

БАКАЛОВ, Тодор (2008). *Антология на българските фолклорни изпълнители. Том 2*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. [Bakalov, Todor (2008). *Antologiya na balgarskite folklorni izpalniteli. Tom 2*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo ‘St. Kl. Ohridski’]

БУНДЖУЛОВ, Андрей (1995). *Хетеротопии*. София: ИК „Критика и хуманизъм“. [Bundzhulov, Andrey (1995). *Heterotopii*. Sofia: ИК ‘Kritika i humanizam’]

ВЕЛЕВА, Анна (1947). Вълни над чернозема. *Радиопреглед*, год. II, № 19, 15 септември 1947 г., с. 6-7. [Veleva, Anna (1995). Valni nad chernozema. *Radiopregled*, god. II, № 19, 15 septemvri 1947, s. 6-7]

ДИМИТРОВ, Веселин (1996). *Радио Стара Загора. 60 години*. София: Владимир Симеонов. [Dimitrov, Veselin (1996). *Radio Stara Zagora. 60 godini*. Sofia: Vladimir Simeonov]

ДИЧЕВ, Ивайло (2009). Поп социализъм, поп преход. *Граждани отвъд местата*. София: Просвета, с. 205-219. [Ditchev, Ivaylo (2009). Pop sotsializam, pop prehod. *Grazhdani otvad mestata*. Sofia: Prosveta, s. 205-219]

ЗНЕПОЛСКИ, Ивайло (2008). *Българският комунизъм. Социокултурни черти и властова траектория*. София: Институт за изследване на близкото минало и Сиела. [Znepolski, Ivaylo (2008). *Balgarskiyat komunizam. Sociokulturni cherti i vlastova traektoriya*. Sofia: Institut za izsledvane na blizkoto minalo i Siela]

ИВАНОВА, Поля (съст.) (2007). *Христоматия по история на телевизията в България*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. [Ivanova, Poly (sast.) (2007). *Hristomatiya po istoriya na televiziyata v Balgaria*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo ‘St. Kl. Ohridski’]

КИРОВ, Тодор (2014). *С песните и спомените за Мита Стойчева*. Пловдив: АМТII. [Kirov, Todor (2014). *S pesnite i spomenite za Mita Stoycheva*. Plovdiv: АМТII]

КУКУДОВ, Светозар (1956). Гюрга Пинджурова. *Българска музика*, 1956, №1, с. 21. [Kukudov, Svetozar (1956). Gyurga Pindzhurova, *Balgarska muzika*, 1956, №1, s. 21]

- ОГНЯНОВА**, Елена, Михаил **БУКУРЕЩЛИЕВ** (1981). *Популярни изпълнители на народна музика*. София: ДИ „Народна просвета“. [Ognyanova, Elena, Mihail Bukureshtliev (1981). *Populyarni izpalniteli na narodna muzika*. Sofia: DI ‘Narodna prosveta’]
- ПЕЙЧЕВА**, Лозанка (2008). *Между Селото и Вселената: старата фолклорна музика от България в новите времена*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“. [Peucheva, Lozanka (2008). *Mezhdu Seloto i Vselenata: starata folklorna muzika ot Balgaria v novite vremena*. Sofia: Akademichno izdatelstvo ‘Prof. Marin Drinov’]
- ПЕЙЧЕВА**, Лозанка (2019). Авторски песни в народен дух от България и тяхното привилегироване чрез „меката власт“ на медиите. *Списание „Медialog“*, № 6. [Peucheva, Lozanka (2019). *Avtorski pesni v naroden duh ot Balgaria i tyahното privilegiovane chrez ‘mekata vlast’ na mediite*. *Spisanie ‘Medialog’*, № 6]
- ПОПОВА**, Жана (2015). *Жанрове и форми на забавлението в телевизията*. София: Полиграфюг. [Popova, Zhana (2015). *Zhanrove i formi na zabavlenieto v televiziyata*. Sofia: Poligrafyug]
- ПОПОВА**, Мария (2019). От журналистика за потребителя към журналистика на потребителя. *Newmedia21.eu. Медиите на 21 век: Онлайн издание за изследвания, анализи, критика*, 19.01.2019. <<https://www.newmedia21.eu/analizi/ot-zhurnalistika-za-potrebitelya-kam-zhurnalistika-na-potrebitelya/>> (посетен на 30.09.2019). [Popova, Mariya (2019). *От zhurnalistika za potrebitelya kam zhurnalistika na potrebitelya*. *Newmedia21.eu*. 19.01.2019]
- ПОПОВА**, Снежана (1997). *Радиокомуникация*. София: УИ „Св. Кл. Охридски“. [Popova, Snezhana (1997). *Radiokomunikatsiya*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo ‘St. Kl. Ohridski’]
- ПОПОВА**, Снежана (2017). *Медиен разказ*. София: УИ „Св. Кл. Охридски“. [Popova, Snezhana (2017). *Medien razkaz*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo ‘St. Kl. Ohridski’]
- СИМЕОНОВ**, Петко (2015). *Социалната промяна*. София: „Омда“. Достъпно на: <<http://www.omda.bg/book.php?IDMenu=725&IDLang=1>> (посетен на 3.09.2019). [Simeonov, Petko (2015). *Sotsialna promyana*. Sofia: Omda]
- СПАСОВ**, Орлин (2011). Медиите и политиката: залезът на четвъртата власт. В: Лозанов, Георги, Орлин Спасов (съст.). *Медиите и политиката*. София: Фондация „Медийна демокрация“ и Фондация „Конрад Аденауер“, с. 221-240. [Spasov, Orlin (2011). *Mediite i politikata: zalezat na chertvartata vlast*. V: Lozanov, Georgi, Orlin Spasov (sast.) *Mediite i politikata*. Sofia: Fondatsiya ‘Mediyna demokratsia’ i fondatsiya ‘Konrad Adenauer’, s. 221-240]
- СТАЙКОВА**, Б., д-р **БОИКЛИЕВА** (1947). Писмо от Унгария. Родна песен. *Радиопреглед*, год. II, № 9, 27. април 1947 г., 6. [Staykova, B., dr Boiklieva (1974). *Pismo ot Ungaria. Rodna pesen*. *Radiopregled*, god. II, № 9, 27. april 1947, 6]
- СТАТЕЛОВА**, Розмари (1980). Потреблението на естрадна музика и естетическото възпитание. В: Горанов, Кръстьо (отг. ред.). *Социологически аспекти на естетическото възпитание*. София: Издателство на БАН, с. 135-157. [Statelova, Rozmari (1980). *Potreblenieto na estradna muzika i esteticheskoto vazpitanie*. V: Goranov, Krastyo (otg.red.). *Sotsiologicheski aspekti na esteticheskoto vazpitanie*. Sofia: Izdatelstvo na BAN, s. 135-157]
- СТЕФАНОВ**, Иван (1980). Естетическото поведение на младежта пред лицето на масовите комуникации. В: Горанов, Кръстьо (отг. ред.). *Социологически аспекти на естетическото възпитание*. София: Издателство на БАН, с. 32-46. [Stefanov, Ivan (1989). *Esteticheskoto povedenie na mladezhta pred litseto na masovite komunikatsii*. V:

Goranov, Krastyo (otg.red.). *Sotsiologicheski aspekti na esteticheskoto vazpitanie*. Sofia: Izdatelstvo na BAN, s. 32-46]

СТЕФАНОВ, Иван (1988). *Сериозното и развлекателното изкуство*. София: Партиздат. [Stefanov, Ivan (1988). *Serioznoto i razvlekatelnoto izkustvo*. Sofia: Partizdat]

ХРИСТОВА, Наталия (2005). *Специфика на българското „дисидентство“*. Власт и интелигенция 1956-1989 г. Пловдив: Летера. [Hristova, Nataliya (2005). *Spetsifika na balgarskoto 'disidentstvo'*. *Vlast i intelligentsia 1956-1989*. Plovdiv: Letera]

АРХИВНИ ИЗТОЧНИЦИ

ЦДА, Ф. 136, оп. 1. Министерски съвет, а. е. 456. [TsDA, F. 136, op. 1. Ministerski savet, a.e. 456]

ЦДА, Ф. 206, оп. 1. Управление на радиоинформацията и телевизията. 1944-1952, а. е. 27, 28, 97, 100. [TsDA, F. 206, op. 1. Upravlenie na radioinformatsiyata i televiziyata. 1944-1952, a.e. 27, 28,97,100]

ЦДА, Ф. 206, оп. 2. Главна дирекция на радиоинформацията и радиофикацията (1947–1952), а. е. 18. [TsDa, F. 206, op. 2. Glavna direktsiya na radioinformatsiyata i radiofikatsiyata (1947-1952), a.e. 18]

ЦДА, Ф. 546, оп. 1. Личен фонд на Мита Стойчева, а. е. 15. [TsDA, F. 546, op. 1. Lichen fond na Mita Stoycheva, a.e. 15]

ЦДА, Ф. 950, оп. 1. Личен фонд на Георги Бояджиев, а. е. 145, а. е. 164, а. е. 176. [TsDa, F. 950, op. 1. Lichen fond na Georgi Boyadzhiev, a.e. 145, a.e. 164, a.e 176]

ДА Ст. Загора, Ф. 1622, оп. 1. Личен фонд на Петкана Захариева, а. е. 6. [DA St. Zagora, F. 1622, op. 1. Lichen fond na Petkana Zaharieva, a.e. 6]